श्रीः

अकारार्थो विष्णुः

சோகத்தூர் ராமானுஜாசார்யர், பெங்களூர்

ஸ்வாமி தேஶிகன் ரஹஸ்யத்ரயஸாரத்தில் மூலமந்த்ராதிகாரத்தில் அகாரத்தை விவரிக்கும் போது, 'இது (அகாரம்) सर्वेश्वरனைச் சொல்லும்போது रक्षण-प्रीणनादि-विषयமான धातुவிலே कर्तृवाचिயான प्रत्ययத்தாலே निष्पन्नமான पदமாய் सर्वरक्षकत्वादिविशिष्टனைக் காட்டும். இத்धातु अनेकार्थமேயாகிலும் रक्षणार्थத்தில் प्रसिद्धिप्रकर्षத்தாலும், இவ்வர்த்தம் இங்கு अपेक्षितமாகையாலும், இங்கே नानार्थங்கள் अनुसन्धेयங்களாக ஒரு निरुक्ति இல்லாமையாலும் प्रथमपठितமான रक्षणம் शाब्दமாய் अपेक्षितार्थங்கள் இத்தாலே आक्षिप्तங்களாக अनुसन्धिக்கை उचितமென்று இவ்வளவே आचार्यர்கள் व्याख्यानம் பண்ணினார்கள். .... இந்த रक्षकत्वம் अवच्छेदकமில்லாமையாலே सर्वविषयம். सर्वरक्षणदीक्षितன் सपत्नीकனாக सिद्धனாயிருக்கையாலே पत्नीसंबन्धம் आर्थம். ... सन्नियोगशिष्टन्यायத்தாலே எம்பெருமானைச் சொல்லுமிடமெங்கும் பிராட்டியையும் சொல்லிற்றாம் ....' என்று ஸாதித்துள்ளார்.

இக்கட்டுரையில் இந்த *'அவ'* धातुவினுடைய अनेकार्थங்களையும் அவை எம்பெருமானைச் சொல்லும்படியையும் சற்று விவரிப்போம்.

'***அவ***' धातुவினுடைய அர்த்தங்களாவன 19. அவை -

1. காத்தல், 2. செல்லல்/செலுத்தல் (அடைதல்/அடைவித்தல்), 3. விரும்புதல், 4. மகிழ்ச்சி/மகிழ்வித்தல், 5. நிறைவு, அடக்கம், 6. அறிவு, அறிதல்/அறிவித்தல், 7. உட்புகுதல், கரத்தல், பரத்தல், 8. கேட்டல், 9. உடையவனாதல், ஆளுதல், 10. இரத்தல்/வேண்டல், 11. செய்தல்/செய்கை (செயல்), 12. விருப்பம், நினைத்தல், 13. விளங்குதல், 14. பெறுதல்/அடைதல், 15. அணைதல்/சேர்தல், 16. அழித்தல்/ஒழித்தல், 17. கொடுத்தல்/கொள்ளல், 18. பிரித்தல்/விள்ளல், 19. வளர்தல்/பெருகுதல்.

மூலமாகிய ஒற்றையெழுத்தான ப்ரணவமும் இந்த धातुவிலிருந்து 'मन्' என்னும் उणादिप्रत्ययத்தின் சேர்க்கையால் 'காப்பவன்'/'காப்பவள்'/'காப்பது' எனும் பொருளில் உண்டாகிறது (உணாதிஸூத்ரம் 1.147).

மறைகளில் எம்பெருமானின் எண்ணிறந்த நற்குணங்கள் பறைசாற்றப்பட்டுள்ளன. அவற்றில் சந்தமிகு தமிழ்மறையான எம்பெருமானின் அபிநவ தஶாவதாரமாம் மயர்வற மதி நலம் பெற்ற ஆழ்வார்களின் அருளிச்செயல்களில், 'பலபலவே ஆபரணம் பேரும் பலபலவே, பலபலவே சோதி வடிவு பண்பு எண்ணில் .... பலபலவே ஞானமும் பாம்பணை மேலார்க்கே', 'செலக்காண்கிற்பார் காணுமளவும் செல்லும் கீர்த்தியாய்', 'திருமால் நான்முகன் செஞ்சடையான் என்றிவர்கள் எம்பெருமான் தன்மையை யார் அறிகிற்பார் பேசியென்?', 'தாம் தம் பெருமை அறியார்', 'பிரான் உன் பெருமை பிறர் ஆர் அறிவார்?', 'நீ நிலாய வண்ணம் நின்னை யார் நினைக்க வல்லரே?', 'என் சிங்கப்பிரான் பெருமை ஆராயும் சீர்மைத்தே?', 'தனக்கும் தன் தன்மை யறிவரியானை' என்றெல்லாம் பலவாறாகக் காண்கிறோம். அவற்றிலிருந்து இங்கு சில துளிகளை நுகர்வோம். அடைவே -

1. 'காக்கும் இயல்வினன் கண்ணபெருமான்', 'கண்ணன் கண்ணல்லது இல்லையோர் கண்ணே', 'கண்ணனல்லால் இல்லை கண்டீர் சரண் அது நிற்க வந்து', 'உன்னாலல்லால் யாவராலும் ஒன்றும் குறை வேண்டேன்', 'உன் சரணல்லால் சரணில்லை' ....

2. 'வானே தருவான் ... தானே தடுமாற்ற வினைகள் தவிர்த்தான்', 'என் உணர்வினுள்ளே இருத்தினேன்

அதுவும் அவனதின்னருளே', 'தன்மை பெறுத்தித் தன் தாளிணைக் கீழ் கொள்ளும் அப்பனை', 'அருள் பெறுவார் அடியார் தம் அடியனேற்கு ஆழியான் அருள் தருவான் அமைகின்றான்', 'அவனே கலங்காப் பெருநகரம் காட்டுவான்', 'நலமந்தமில்லதோர் நாடு புகுவீர்' ....

3. 'உலகெல்லாம் ஊழிதோறும் தன்னுள்ளே படைத்துக் காத்துக் கெடுத்துழலும் ஆழிவண்ணன் என்னம்மான்', 'ஒன்றும் தேவும் உலகும் உயிரும் மற்றும் யாதுமில்லா அன்று நான்முகன் தன்னொடு தேவருலகோடு உயிர் படைத்தான்', 'தன்னுளே திரைத்தெழும் .... நின்னுளே பிறந்திறந்து நிற்பவும் திரிபவும்' ....

4. 'தாய் நினைந்த கன்றேயொக்க என்னையும் தன்னையே நினைக்கச் செய்து தானெனக்காய் நினைந்தருள் செய்யும் அப்பனை', 'தொண்டர் தங்கள் சிந்தையுள்ளே முளைத்தெழுந்த தீங்கரும்பினை', 'எண்ணில் முனிவர்க்கருள் தரும் தவத்தை .... பத்தராவியை', 'அமுதம் பொதி இன் சுவைக் கரும்பினை', 'கன்னலைக் கரும்பினிடைத் தேறலை', 'நினைந்திருந்தே சிரமம் தீர்ந்தேன்' ....

5. 'குறைவொன்றும் இல்லாத கோவிந்தா', 'உறங்குவான் போல் யோகு செய்த பெருமானை', 'உன்னிய யோகத் துறக்கத்தை', 'கொள்கை கொளாமை இலாதான் எள்கல் இராகம் இலாதான்' ....

6. 'உணர்முழுநலம்', 'நந்தாவிளக்கே', 'அறிவினால் குறைவில்லா .... நிறை ஞானத்தொரு மூர்த்தி', 'விளங்கும் சுடர்ச்சோதியை வேள்வியை விளக்கினொளி தன்னை' ....

7. 'பொருகடலை அரண் கடந்து புக்கு மிக்க பாராளன் பாரிடந்து பாரையுண்டு பாருமிழ்ந்து பாரளந்து பாரையாண்ட பேராளன்', 'உண்டுமுமிழ்ந்தும் கடந்துமிடந்தும் கிடந்தும் நின்றும் கொண்ட கோலத்தொடு வீற்றிருந்தும் மணம் கூடியும் கண்டவாற்றால் தனதே உலகென நின்றான் தன்னை வண்டமிழ் நூற்க நோற்றேன் அடியார்க்கு இன்பமாரியே', 'உடன்மிசை உயிரெனக் கரந்தெங்கும் பரந்துளன் சுடர்மிகு சுருதியுள் இவை யுண்ட சுரனே', 'எங்குமுளன் கண்ணன்' ....

8. 'செவிகளாலார நின் கீர்த்திக் கனியென்னும் கவிகளே .... அவிவின்றி ஆதரிக்கும் எனதாவியே', 'உரைக்க வல்லேனல்லேன் உன்னுலப்பில் கீர்த்தி வெள்ளத்தின் .... நல்ல மேன்மக்களேத்த யானுமேத்தினேன்', 'தொண்டர்க்கமுதுண்ணச் சொல்மாலைகள் சொன்னேன்', 'யானாய்த் தன்னைத் தான் பாடி', 'இன்று நன்குவந்து என்னுடனாக்கி என்னால் தன்னை வன்கவி பாடும் என் வைகுந்தநாதன்' ....

9. 'ஆள்கின்றான் ஆழியான்', 'என்னலனும் என்னிறைவும் என் சிந்தையும் என் வளையும் கொண்டு, என்னை யாளும் கொண்டு', 'அடியார்க்காட்படுத்தாய்', 'அடியார்க்கென்னை ஆட்படுத்த விமலன்', 'எம்பெருமாமாயனையல்லது ஒரு மாதெய்வம் மற்றுடையமோ யாமே', 'உயர்வற உயர்நலமுடை-யவன் யவனவன் மயர்வற மதிநலமருளினன் யவனவன் அயர்வறுமமரர்கள் அதிபதி யவனவன்' ....

10. 'ஒருகுறளாய் இருநிலம் மூவடி மண் வேண்டி', 'அறியாமைக் குறளாய் நிலம் மாவலி மூவடி என்று அறியாமை வஞ்சித்தாய்', 'வண்தாரான் வேள்வியில் மண்ணிரந்தானாகிலும் விண்டேழுலகுக்கும் மிக்கான்' ....

11. 'குரவை ஆய்ச்சியரோடு கோத்ததும் குன்றமொன்றேந்தியதும் .. அரவில் பள்ளிப் பிரான் தன் மாயவினைகளையே அலற்றி', 'செய்த நின் சிறுச்சேவகமும்', 'அன்றிவ்வுலகமளந்தாய் அடி போற்றி .... என்றென்றுன் சேவகமே ஏத்திப் பறை கொள்வான்' ..

12. 'ஒன்றிஒன்றி உலகம் படைத்தான்', 'உய்யவுலகு படைக்க வேண்டி உந்தியில் தோற்றினாய்

நான்முகனை', 'நாடி நீர் வணங்கும் தெய்வமும் உம்மையும் முன் படைத்தான் வீடில் சீர்ப் புகழ் ஆதிப்பிரான்' ....

13. 'முடிச்சோதியாய் உனது முகச்சோதி மலர்ந்ததுவோ .... திருமாலே கட்டுரையே', 'நங்கள் கோலத் திருக்குறுங்குடி நம்பியை நான் கண்ட பின் சங்கினோடும் நேமியோடும் தாமரைக் கண்களோடும் செங்கனி வாயொன்றினோடும் செல்கின்றதென் நெஞ்சமே', 'குழுமித் தேவர் குழாங்கள் கைதொழச் சோதி வெள்ளத்தினுள்ளே' ....

14. 'கறந்த பாலுள் நெய்யே போல் இவற்றுளெங்கும்', 'நளிர்மதிச் சடையனும் நான்முகக் கடவுளும் தளிரொளி இமையவர் தலைவனும் முதலா யாவகை உலகமும் யாவரும் அகப்பட நிலம் நீர் தீ கால் சுடர் இரு விசும்பும் மலர் சுடர் பிறவும் சிறிதுடன் மயங்க ஒருபொருள் புறப்பாடின்றி முழுவதும் அகப்படக் கரந்து' ....

15. 'வாரிக்கொண்டுன்னை விழுங்குவன் காணிலென்று ஆர்வுற்ற என்னையொழிய என்னில் முன்னம் பாரித்து தானென்னை முற்றப் பருகினான்', 'ஒருவிடமொன்றின்றி என்னுள் கலந்தானுக்கே', 'ஆழிப்பிரான் எனக்கே உளன்', 'எனக்கே தன்னைத் தந்த கற்பகம்', 'உகந்து காதலாதரம் கடலினும் பெருக செய் தகவினுக்கில்லை கைம்மாறென்று கோதில் வாய்மையினாயொடும் உடனே உண்பன் நான் என்ற ஒண்பொருள்' ..

16. 'தமர்கள் கூட்ட வல்வினையை நாசம் செய்யும் சதுர்மூர்த்தி', 'வினையேன் வினைதீர் மருந்தானாய் விண்ணோர் தலைவா கேசவா', 'வல்வினையைக் கானும் மலையும் புகக் கடிவான்', 'மண்ணின் பாரம் நீக்குதற்கே வட மதுரைப் பிறந்தான்', 'நாட்டை நலியும் அரக்கரை நாடித் தடிந்திட்டு நாட்டை அளித்துய்யச் செய்து', 'திண்கழற்காலசுரர்க்குத் தீங்கிழைக்கும் திருமால்' ....

17. 'கொள்ளக் குறைவிலன் வேண்டிற்றெல்லாம் தரும் கோதில் என் வள்ளல் மணிவண்ணன்', 'பலமுந்து சீரில் படிமின் ஓவாதே', 'அளிக்கும் பரமனைக் கண்ணனை', 'ஓதும் வாய்மையும் உவனியப் பிறப்பும் உனக்கு முன் தந்த அந்தணன் ஒருவன் .... குறை முடித்தவன் சிறுவனைக் கொடுத்தாய்', 'உன் மக்கள் மற்றிவரென்று கொடுத்தாய்' ....

18. 'வையம் வானம் மனிசர் தெய்வம் மற்றும் மற்றும் மற்றும் முற்றுமாய் செய்ய சூழ் சுடர் ஞானமாய் வெளிப் பட்டு இவை படைத்தான்', 'பிறப்பில் பல்பிறவிப் பெருமானை', 'உயிரளிப்பான் எந்நின்ற யோனியுமாய்ப் பிறந்தாய் இமையோர் தலைவா', 'சன்மம் பலபல செய்து வெளிப்பட்டு' ....

19. 'பிறந்தவாறும் வளர்ந்தவாறும்', 'வளர்கின்றதால் உன்தன் மாயை தானே', 'திண்கொளசுரரைத் தேய வளர்கின்றான்', 'ஒருகுறளாய் இருநிலம் மூவடி மண்வேண்டி உலகனைத்தும் ஈரடியாலொடுக்கி', 'அப்பொழுதைக்கப் பொழுது என் ஆராவமுதமே' ..

இவ்வாறு பலபல பாசுரங்களில் எம்பெருமானின் கல்யாண குணங்கள் பாடப்பட்டிருப்பதால் 'தரும் அவரும் பயனாய திருமகளார் தனிக்கேள்வன் பெருமையுடைய பிரானார் இருமை வினை கடிவாரே', 'வேரி மாறாத பூமேலிருப்பாள் வினை தீர்க்குமே' என அத்திருவடித்தாமரைகளில் தஞ்சம் புகுதலே உய்வழியாம்.

செல்வ வடமொழி மறைகளில் இப்பொருள்கள் பொதிந்துள்ளமையும் இனி காட்டுகிறோம்.

'अ निषेधे पुमान् विष्णौ' इति कोशात् पुल्लिङ्गः अकारः विष्णुवाचकः इति नैघण्टुकैः अभ्युपगतः । स च 'अव'धातोः कर्तरि निष्पन्नः इति श्रीमद्भिः वेदान्तदेशिकैः श्रीमति रहस्यत्रयसारे मूलमन्त्राधिकारे प्रत्यपादि । अस्य

च धातोः इदं वैशिष्ट्यं यत् समग्रपाणिनीयधातुपाठे एष एक एव अत्यधिकार्थतया (एकोनविंशत्यर्थेषु) पठित इति। अस्मादनन्तरः दिवु धातुः दशार्थक एवेति महत् अन्तरम् अनयोः, आभ्यां च अनन्तराः धातवः चतुर्षु तन्न्यूनेष्वेव वा अर्थेष्वेव पठिताः इति च । धातोरस्य कुतः ईदृशः महिमातिशयः इति विमृश्यमाने इदं स्पष्टं भवति यत् वाच्येन वाचकस्य महिमेति । 'समस्तशब्दमूलत्वादकारस्य स्वभावतः । समस्तवाच्यमूलत्वात् ब्रह्मणोऽपि स्वभावतः ॥ वाच्यवाचकसम्बन्धः तयोरर्थात् प्रतीयते ॥'

श्रीमन्तः पराशरभट्टपादाः स्वीयाष्टश्लोक्यां '**अकारार्थो विष्णुः**' इति प्रारम्भेन अमुमर्थं प्राचीकशन् ।

अस्मिन् लघुलेखने अस्य धातोः अर्थानां विवरणं तेषां विष्णुवाचकत्वं च अधिकृत्य किञ्चित् प्रस्तूयते ।

'अव रक्षण गति कान्ति प्रीति तृप्ति अवगम प्रवेश श्रवण स्वाम्यर्थ याचन क्रिया इच्छा दीप्ति अवाप्ति आलिङ्गन हिंसाऽऽदान भाग वृद्धिषु' (भ्वादिगणे 640).

[उणादिसूत्रेषु च प्रणवस्य (ओङ्कारस्य) अस्मादेव धातोः निष्पन्नत्वमभिहितम् । 'अवतेष्टिलोपश्च' (1.147)]

'ओमिति ब्रह्म', 'स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः' इत्युक्तक्रमेण वेदेषु सर्वत्र पितृसुरमुखतः क्रियमाणस्य प्रार्थनास्तोत्रादिकस्य सर्वस्यापि भगवत्पर्यन्त-तात्पर्यग्रहणं वेदान्तिनां मतम् । अतः 'ये यजन्ति पितॄन् देवान् ब्राह्मणान् सहुताशनान् । सर्वभूतान्तरात्मानं विष्णुमेव यजन्ति ते ॥' इति च अस्मिन्नर्थे प्रमाणं जागर्ति । अनया दिशा एतद्धात्वर्थघटित-श्रुतिवाक्यानां पर्यालोचनमत्र शीर्षकोक्तार्थद्रढिम्ने प्रयत्यते । सपत्नीकस्य भगवतो विष्णोः पारम्यबोधकत्वात् वेदाख्यशब्दराशेः ('आदावन्ते च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते') तयोर्दिव्यदम्पत्योरेव सर्वलोकशरण्यत्वख्यापनमनेन कृतं भवति । तद्यथा - 'यः पूर्व्याय वेधसे नवीयसे । सुमज्जानये विष्णवे ददाशति। .... बृहत्ते विष्णो सुमतिम्भजामहे ॥', 'धाता ददातु नो रयिम्प्राचीञ्जीवातुमक्षिताम् । वयन्देवस्य धीमहि सुमतिꣳ सत्यराधसः ।' 'उपहूवैऽस्य सुमतौ स्याम ।' इत्यादिषु सुमतिशब्दितायाः महालक्ष्म्याः प्रसादप्रार्थनाऽपि क्रियते । अतः सर्वत्र ब्रह्मणः प्रस्तावे श्रियोऽपि निर्देशः अर्थात् सिध्यति ॥ अतः उपरि केषुचिदर्थेषु 'अव'धातुघटितपदाभावेऽपि श्रुत्यर्थे तदन्वयः ग्राह्य इति ॥

1. रक्षणम् - पालनम् । उपनिषत्सु प्रथमाधीत-शान्तिपाठे 'तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् । अवतु वक्तारम् ॥', 'तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् । आवीद्वक्तारम् ॥', 'सह नाववतु ।' इत्यादिकम् अमुमर्थं द्रढयति । 'अवतु देव्यदितिरनर्वा ।', 'महीमूषु मातरꣳ सुव्रतानामृतस्य पत्नीमवसे हुवेम ।', 'धीनामवित्र्यवतु', 'दिशां देव्यवतु नो घृताची', 'अवतान्मा नाथितमवतान्मा व्यथितम्', 'सेना अवतु प्रयुत्सु', 'धनसाताविहावतु', 'मेषस्त्वा पचतैरवतु', 'आवः क्षेमं उत योगे वरन्नः ।', 'अनु सोमो अन्वग्निरावीत् ।', 'त्वामवस्युरा चके ।', 'निधिपा नो अव्यात् ।', 'इन्द्रो देवाञ्छम्बरहत्य आवत् ।', 'उदु तिष्ठ स्वध्वरावा नो देव्या कृपा ।', 'विष्णुर्यद्धावत् वृषणं मदच्युतम्', 'सरस्वती सह रुद्रैर्न आवीत् ।', 'अग्निः प्रथमो वसुभिर्नो अव्यात्', 'त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रम्', 'आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि', 'अवसे कृणुध्वम्', 'त आगतावसा शन्तमेन', 'एकः प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यवति', 'स माऽवतु', 'ते माऽवन्तु', ... 'न हि पालनसामर्थ्यमृते .... हरेः ।', 'अव्यासुः भुवनत्रयीमनिभृतम्', 'अव्यात्रीणि जगन्ति', 'हस्तः श्रीरङ्गभर्तुर्मामव्यादभयमुद्रितः', 'वन्दे बृन्दावनचरम्' इत्यादौ ।

2. गतिः - गमनोपायः, गम्यस्थानञ्च । 'यत्पर्जन्यः पृथिवीꣳ रेतसाऽवति ।' 'पुत्रः पितरा विचरन्नुपावसि' इत्यादौ ।

3. कान्तिः - अभिलाषः, कामना, इच्छा, शोभा दीप्तिश्च । 'काममवतु', 'वृष्ट्याऽवत', 'वाजेवाजेऽवत' इत्यादौ।

4. प्रीतिः - सौहित्यम्, बलम्, तुष्टिः । 'अथा ते स्याम वरुण प्रियासः', 'ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शय्योः', 'प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजकर्मभिः । यस्य त्वꣳ सख्यमाविथ ।', 'विश्वा

हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु ।', 'पुत्रः पितरा विचरन्नुपावसि', 'पितरं न पुत्राः समानदक्षा अवसे हवन्ते' इत्यादौ ।

5. तृप्तिः - इच्छानाशः, अवाप्तसमस्तकामत्वम् । 'सर्वमिदमभ्यात्तोऽवाक्यनादरः', 'न तस्य कार्यं करणं च विद्यते न तत्समश्चाभ्यधिकश्च दृश्यते', 'अभीपतो वृष्ट्या तर्पयन्तं तं सरस्वन्तमवसे हुवेम' इत्यादौ ।

6. अवगमः - ज्ञानम्, ज्ञापनं च । 'भगेमां धियमुदव ददन्नः ।', 'बृहत्ते विष्णो सुमतिं भजामहे', 'धियो यो नः प्रचोदयात्', 'तं ह देवमात्मबुद्धिप्रसादम्', 'प्रज्ञा च तस्मात् प्रसृता पुराणी', 'विपश्चिते पवमानाय गायत' इत्यादौ।

7. प्रवेशः - 'स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । इदं सर्वमसृजत । यदिदं किञ्च । तत्सृष्ट्वा । तदेवानुप्राविशत्।', 'अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मा ।', 'त्वमेकोऽसि बहूननुप्रविष्टः ।', चिदचिदनुप्रवेशः - 'यच्च किञ्चिज्जगत्यस्मिन् दृश्यते श्रूयतेऽपि वा । अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः' इत्यादौति श्रुतः ।

8. श्रवणम् - 'विष्णुर्वा अकामयत । पुण्यं श्लोकं शृण्वीय । न मा पापी कीर्तिरा गच्छेदिति' इत्यादौ ।

9. स्वाम्यर्थः - स्वामित्वम्, ऐश्वर्यम् । 'अग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमः ।', 'सय्यौतानामुत्तमो विष्णुरासीत् ।', 'पतिं विश्वस्यात्मेश्वरम्', 'प्रधानक्षेत्रज्ञपतिर्गुणेशः', 'न तस्येशे कश्चन तस्य नाम महद्यशः', 'तमीश्वराणां परमं महेश्वरम्', 'एष भूताधिपतिरेष भूतपालः', 'आकूतीनामधिपतिं चेतसाश्च', 'सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम् । मनो राजानमह वर्धयन्तः', 'भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम', 'भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम', 'यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव', 'य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः । यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः', 'सर्वस्य प्रभुमीशानम्', 'यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने' इत्यादौ ।

10. याचनम् - अनुनयः । 'त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । ततो धर्माणि धारयन्' इत्यादौ ।

11. क्रिया - 'यज्ञेयज्ञे न उदव ।', 'विष्णोः कर्माणि पश्यत ।', 'सुराष्ट्रा इह माऽवत ।', 'वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु', 'चतुष्पादव', 'स नो नेदिष्ठा हवनानि जोषते विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा', 'वर्त एव च कर्मणि' इत्यादौ।

12. इच्छा - 'सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायेयेति । कामस्तदग्रे समवर्तताधि । मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।', 'विधाय लोकान् विधाय भूतानि । विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च । प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य । आत्मनात्मानमभि सम्बभूव' इत्यादौ ।

13. दीप्तिः - तेजः, प्रकाशः - 'आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्', 'य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषो दृश्यते हिरण्यश्मश्रुर्हिरण्यकेश आ प्रणखात्सर्व एव सुवर्णः', 'तस्य यथा कप्यासं पुण्डरीकमेवमक्षिणी', 'सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि ।', 'तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात्' इत्यादौ ।

14. अवाप्तिः - प्राप्तिः । 'अम्भस्यपारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् । शुक्रेण ज्योतींषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः' इत्यादौ ।

15. आलिङ्गनम् - 'प्राज्ञेनात्मना सम्परिष्वक्तः', 'यमेवैष वृणुते तेन लभ्यः तस्यैष आत्मा विवृणुते तनूं स्वाम्', 'उतो त्वस्मै तन्वं विसस्रे जायेव पत्य उशती सुवासाः', 'स नो बन्धुर्जनिता स विधाता', 'स एव पुत्रस्स पिता स माता', 'पिता माता भ्राता निवासः शरणं सुहृद्गतिर्नारायणः', 'सर्वस्य शरणं सुहृत्' इत्यादौ ।

16. हिंसा - हननम् - शत्रुनाशनम् । 'सखे विष्णो वितरं विक्रमस्व', 'विष्णुं तेजनम्', 'विष्णवेहीदमाहरिष्यावो येनायमिदमिति', 'विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः', 'यत्किञ्चेदं वरुण दैव्ये जनेऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि । अचित्ती यत्तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः', 'सर्वा ता विष्य शिथिरेव देव' इत्यादौ ।

17. (आ)दानम् - ग्रहणम् । 'य आ᳚त्म॒दा ब॑ल॒दाः', 'प्रा॒ण॒दा अ॑पान॒दा व्या॑न॒दाश्च॑क्षु॒र्दा व॑र्चो॒दा व॑रिवो॒दाः', 'ते॒जो॒दास्त्वम॑स्य॒ग्नेः । व॒र्चो॒दास्त्वम॑सि॒ सूर्य॑स्य । द्यु॒म्नो॒दास्त्वम॑सि च॒न्द्रम॑सः', 'यो वै वेदांश्च प्रहिणोति तस्मै', 'सोम॒ यास्ते॑ मयो॒भुव॑ ऊ॒तय॒ः सन्ति॑ दा॒शुषे᳚ । ताभि॑र्नोऽवि॒ता भ॑व' इत्यादौ ।

18. भागः - 'तद॑नु प्र॒विश्य॑ । सच्च॒ त्यच्चा॑भवत्', 'तस्मिन् लोकाः श्रिताः सर्वे तदु नात्येति कश्चन' इत्यादौ ।

19. वृद्धिः - वामन-त्रिविक्रमन्यायेन । 'यस्यो॒रुषु॑ त्रि॒षु वि॒क्रम॑णेषु । अधि॑क्षि॒यन्ति॒ भुव॑नानि॒ विश्वा᳚ । प॒रो मात्र॑या त॒नुवा॑ वृधान । न ते॑ महि॒त्वमन्व॑श्नुवन्ति ।', 'इ॒दं विष्णु॒र्वि च॑क्रमे त्रे॒धा नि द॑धे प॒दम्', 'परा᳚त्परं॒ यन्मह॑तो म॒हान्त᳚म्', 'त्रे॒धा विष्णु॑रुरुगा॒यो वि च॑क्रमे', 'स विष्णु॑स्त्रे॒धात्मानं॒ वि न्य॑धत्त पृथि॒व्यां तृती॑यम॒न्तरि॑क्षे॒ तृती॑यं दि॒वि तृती॑यम्', 'गा॒य॒त्रेण॒ छन्द॑सा पृथि॒वीमनु॒ वि क्र॑मे', 'त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा॒न्तरि॑क्षम्', 'जाग॑तेन॒ छन्द॑सा॒ दिव᳚म्', 'आनु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सा॒ दिशोऽनु॒ वि क्र॑मे', 'स उ॒ श्रेया᳚न् भवति॒ जाय॑मानः', 'नवो॑नवो भवति॒ जाय॑मानः', 'अधिकमधिकमन्यामात्मशोभां दधानम्' इत्यादि परःशतप्रयोगेभ्यः अकारस्य भगवद्वाचकस्य अवधातोर्निष्पादने एतत् सर्वं सुनिष्पन्नं भवति ।

दिव्यसूरिगाथाभ्यः च ईदृशार्थाविष्करणं पूर्वमेव प्रयतितम् । अनेन सन्तः विद्वांसः तुष्येयुरिति मत्वा इमं लेखं भगवद्भागवतचरणनलिनयोः समर्प्य विरमामि ॥